

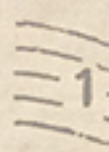
ПАВЕЛ ГЮЛЛЕ

МЕРСЕДЕС

БЕНШ

Из багажников

*This publication has been supported
by the ©POLAND Translation Program*

*Ця публікація була підтримана програмою перекладу
©POLAND Translation Program*

*Переклад здійснено
завдяки програмі Kolegium Tłumaczy (Краків, 2006)*

Paweł Huelle

Mercedes Benz

&

*Winniczki, kałuże, deszcz,
Cud, Stół*

KRAKÓW
2001

GDAŃSK
1999

Павел Гюлле

Мерседес Бенц

Із багажником

---

*З польської переклала
Лариса Андрієвська*

ЛЬВІВ

УДК 821.162.1

Г-99

Павел Гюлле

МЕРСЕДЕС БЕНЦ. ІЗ БАГАЖНИКОМ

Роман. Оповідання

З польської переклала Лариса Андрієвська

Перекладено за виданням:

Paweł Huelle

Mercedes Benz. Z listów do

Hrabala

Spółeczny Instytut Wydawniczy

ZNAK

Kraków 2001

© ZNAK, rights available

ISBN 83-240-0114-X

Paweł Huelle

Opowiadania na czas

przeprowadzki

Wydawnictwo słowo/obraz/

terytoria

Gdańsk, 1999

ISBN 83-87318-48-2

«Мерседес Бенц» Павла Гюлле є історією про те, як здавалось би, банальне прагнення навчитися кермувати автомобілем втягає автора, а разом і читача, в карколомну мандрівку епохами, культурами, просторами й біографіями. Тут і небанальна любовна історія, й родинна сага, й цікаві літературні паралелі — головно із творчістю Богуміла Грабала. Роман сповнений легкої ностальгії й теплою гумору. Старі фотознімки, старі паротяги, старі автомобілі, неймовірні часопросторові петлі — уся солодкість і гіркота центральноєвропейської історії під однією обкладинкою.

Для українського читача цікавий передусім екскурсами в довоєнні Львів і Галицію, зокрема вражають детально виписані сцени більшовицької анексії Львова 1939 року.

Також до книжки ввійшов «Багажник» — оповідання, які фабулярно пов'язані з романом.

Copyright © by Paweł Huelle

«Przekład został wydany w porozumieniu ze Spółecznym Instytutem Wydawniczym Znak Sp. z o.o., Kraków, Polska»

Усі права застережені. Жодну частину цього видання не можна перевидавати, перекладати, зберігати в пошукових системах або передавати у будь-якій формі та будь-яким засобом (електронним, механічним, фотокопіюванням або іншим) без попередньої письмової згоди на це **ТОВ «Видавництво Анетти Антоненко»**.

© Adam Golec, фото

© Лариса Андрієвська,

український переклад, передмова, 2019

© «Видавництво Анетти Антоненко», 2019

ISBN 978-617-7654-21-5

Зміст

7	Уроки водіння у часі та просторі <i>Лариса Андріївська</i>
13	Мерседес Бенц
	Оповідання
133	Равлики, калюжі, дощ
158	Диво
177	Стіл

Уроки водіння у часі та просторі

Oh Lord, won't you buy me a Mercedes Benz?..

Janis Joplin

«Любий пане Павле, отже, час знову закрутив неймовірну петлю — між перекладом і книжковою публікацією минуло ледь чи не тринадцять років...»

Буває, що найбільша проблема тексту — в нестандартності. А нестандартним текстам передусім потрібен нестандартний видавець. Коли вже й цей рубіж подолано, і наша солідарна нестандартність вилилась у цю гарнезну книжку, я тішуся нагоді презентувати автора, якому, схоже, для задуму такого знакового роману було достатньо записатися на водійські курси.

Отож Павел Гюлле — визначний польський прозаїк, драматург і сценарист, викладав філософію в Гданській медичній академії, обіймав посади програмного директора Гданської телестудії і завідувача літературної частини Міського театру в Гдині, віце-президент польського Пенклубу. Всупереч критиці, що визнала його останнім класиком польської літератури ХХ століття, успішно пише далі. Ніколи не був у мейнстрімі (а чи часто потрапляє в нього добра проза?), проте й регалій йому не бракує, як і перекладів іншими мовами. Зокрема популярний у Британії, де загалом видають не так багато іноземної літератури. Незлоблива іронічність, ностальгійність, яка не має нічого спільного з ресентиментом, автобіографічність без самомилування, оповідацька майстерність, надзвичайна ерудованість — цього не компенсуєш ані надміром «крові&любові», ні набором одноденних трендів. А інтелігентність і неквапливість письма, якась несьогоденна внутрішня делікатність споріднюють його з нашими старшими «вісімдесятниками».

Оце ви щойно розгорнули першу книжку Павла Гюлле українською й готові розпочати урок водіння на «фіатику» чарівної інструкторки панни Цівле (у паралельному часопросторі львівська бабуся героя сідає з такою самою метою за кермо вже архаїчної для нас моделі «сітроена», щоб за мить втелюститись у залізничну катастрофу). А далі обидві ці захопливі й кумедні придибенції втягають у такий густий і багаторівневий вир з історій і подій, викрешують із вас такий огроми асоціацій — літературних, історичних і глибоко інтимних, що я запевнюю — ви житимете цією книжкою-мандрівкою ще довго, по тому, як наскрізний сто сімдесятий «мерседес» гнило-зеленого кольору, чотиридверна версія, промчить вас не лише крізь історію окремо взятої родини, а й почерез морок і нечасті ясні спалахи історії ХХ століття — від ілюзій і найкращих сподівань 1920-х аж до напівкримінальних кооперативів початку 1990-х і перших інтернет-хакерів кінця.

Якби вам раптом знадобились «ключики» до цього вкрай моторизованого тексту, охоче з вами ділюся.

«Мерседес Бенц» є доволі ризикованим експериментом, зрештою, не першим і не останнім у доробку автора. Уже його знаковий дебют у великій прозі, роман «Вайзер Давидко», який переклали понад десятком мов і екранізували, був реплікою до «Бляшаного барабана» Гюнтера Грасса. Після «Мерседеса» з'явиться ще й «Касторп», навіяний Томасом Манном — історія однойменного персонажа, що передусє подіям, які описано в «Зачарованій горі». А наша — а тепер і ваша книжка є одностороннім епістолярієм з чеським класиком Богумілом Грабалом, автором також ніби не з мейнстріму, проте, чимало літературних метрів мали б за честь йому «тримати гвинтики». Грабала, як і дещо белетризованого дідуса героя при сталінізмі спіткала доля «декласованого елемента», наприкінці 1960-х — Оскар за найкращий кіносценарій за його ж таки книжкою, а в 1990-ті — номінація на Нобелівську премію з літератури.

«Мерседес» було опубліковано лише через чотири роки після загадкової смерті автора оповідання «Вечірній урок водіння», з яким цей короткий і динамічний роман пов'язаний стилістично й фабулярно: його написано без жодного абзацу, на одному подиху, отими «грабалівськими» «...чудовими довгими фразами, зав'язаними, мовби стрічки на священному дереві дервішів».

Я ризикнула б назвати стиль романів Павла Гюлле інтелектуальний фанфікшн — коли автор добровільно погоджується грати за чужими партитурами, однак щоразу примудряється зберегти власні й неповторні ритм та інтонацію.

Бо там, де в Грабала стихійність, у Гюлле чіткі структура й композиція: вже від епіграфу з поета-авангардиста Юзефа Чеховича, теж галичанина, що його вплив визнавали такі майстри, як Мілош і Бачинський. Чехович нам цікавий ще й як активний і проникливий перекладач української літератури — від Шевченка до Маланюка. 1920-го року сімнадцятирічним школярем він зголосився добровольцем на війну з більшовиками і, як обидва дідусі Павла Гюлле, виганяв Будьонного з Польщі. Тоді лише Польська республіка майже на 20 років виборолала незалежність, тим часом Дієвій армії УНР не судилося встояти перед новітньою ордою. Одначе це двадцятиліття завжди буде уроком державотворення для країн, що здобули суверенітет недавно — як-от наша. Що ж до Чеховича, то він загинув на початку наступної війни, у вересні 1939-го під час бомбардування Любліна — доля, зрештою, цілком типова для його доби.

Отак за кожним фактом, датою і постаттю у «Мерседесі» таїться ненаписана історія. Згадаймо ще, до прикладу, хоча би Кубок Гордона Беннета — перегони повітряних куль, що за масштабністю дорівнювали теперішній «Формулі-1» і, безперечно, там були свої шумажери. Змагання відбулося б у Львові 3 вересня 1939 року — якби, знову ж таки, не війна та несподівана советська окупація.

А ще це роман-данина — своїй родині та родині літературній. І «своїм» територіям. Бо не тлом, а саме ключовими персонажами є в романі два «вічних міста» — Гданськ і Львів.

«Фаховий» гданчанин Павел Гюлле, а водночас нащадок численних поколінь львів'ян, завдяки багатоголосю в генах міг би стати не менш яскравим символом львівської мультикультурності, ніж, приміром, Збігнев Герберт. Австрійська родина Hüelle полонізувалася, вочевидь, давно — якщо прадідусь автора воював на боці Наполеона. А ще ж угорський рід Шегіві, єврейські, іспанські й українські вкраплення.

Не дивно, що в «Мерседесі» так невимушено поєднано два простори: *Львів–Lemberg–Lwów* і *Gdańsk–Gduńsk–Danzig*. А також їхні доволі розлогі околиці: Галіцію-Малопольщу, Тримісто і Помор'я. Це якщо не згадувати часопросторові петлі у Злату Прагу і в Америку 90-х.

Гданськ, перлина Ганзейського союзу, найбільше та найбагатше місто світу в XVII столітті, майже вщент зруйноване радянцями 1945-го, де чувся «телескопом у театрі» Шопенгауер і можна перепочити на одній лавчині з ґрасівським Оскаром, де почалася Друга світова (принаймні офіційно) й зародився наймасовіший в історії протестний рух «Солідарність», у прес-службі якого встиг попрацювати журналіст-початківець Гюлле. І довоєнний, а радше міжвоєнний Львів — місто інженерів-винахідників, автомобілістів і спортсменів, філософів і кібернетиків.

Їх роз'єднала Друга світова — наче розколина між світами, однаково моторошними. А потім знову, вже через кордон наблизив статус «нових територій»: Львів увійшов до складу СРСР, а Гданськ до його польського сателіта й відповідника.

Саме тому з-поміж найсвітліших сторінок роману Павла Гюлле проростають у сьогодення «кляті» запитання, спільні для всіх посткомуністичних просторів:

«...Хто були гірші — “німці” чи совети?..»

І як тут оминути долі двох мільйонів українців, що їх так зручно було забути після «возз'єднання» у Закерзонні — згодом частина з них унаслідок сумнозвісної операції «Вісла» опиниться в колгоспах на Помор'ї та здобудеться на згадку в оповіданні Павла Гюлле «Стіл».

Так-так, до «Мерседеса» буде ще й «Багажник» — як ми дещо легковажно назвали корпус вибраних оповідань, де автор промовляє власним голосом, а не з-під маски.

Із романом їх еднають розсипані то сям, то там «окрушини пам'яті», що мусить стати колективною, усі ці «відбринілі голоси»: євреїв, які впокоїлись у масових ямах смерті, кашубів, що їхня втрачена слов'янська мова заціліла хіба в меню поморських ресторанчиків, прусів, закарбованих у характерних прізвищах гданчан, і менонітів — в Україні їх принаймні не нищили фізично за відмову торкатися до зброї, й вони ще досі ждуть своїх оповідачів.

А ще ви можете дізнатися з похмурих міських легенд про справжню сутність танків-монументів на «визволенних» територіях, які ретельно прасували рештки тих локальних атлантид, а якби цього було замало, є свідченнями масових згвалтувань, про що ми вже могли докладно прочитати в Грассовій «Цибуліні пам'яті».

А ці пронизливі пасажі про анексовану пам'ять, хіба не відлуняють вони в громадянах держави, розташованої в географічному осерді Європи, які у ХХІ столітті втратили домівки й набули статус переселенців? *«...Дідусь зрозумів це інтуїтивно, коли усвідомив, що всі його спогади про готель “Жорж” і Марійський пляц, усі ті хвилини, у які він зустрічався тут із нареченою, приятелями чи колегами з Політехніки, будуть тепер чимсь цілком інакшим, назавжди заповненим співом і тостами советських офіцерів, димом їхніх папірос, гострим запахом “адекалону” й поту, звуками “гармошки”, скреготом скла під їхніми чобітьми...»*

...Попри все ця книжка аж ніяк не мартиролог і не реєстр катастроф — вона напрочуд тепла й світла, ви навіть знайдете лайфхаки, як правильно дегустувати пиво й

курити марихуану. І найважливіший — як правильно розповідати гарні історії — бо саме в цьому полягає небуденний курс водіння від Павла Гюлле.

Зрештою, ця проза така афористична, що її запевне легше «розгвинтити» на цитати, ніж двигун «стосімдесятки» дідуся Кароля. І замість передмови на цих сторінках могли би бути лише вибрані цитати.

Я закохалась у «Мерседес Бенц» на початку 2000-х, плануючи тоді чи не основним своїм заняттям львовознавство, і найціннішою здавалася власне львівська вісь. А переклала його на Віллі Деціуса 2006-го, коли вже не була львів'янкою і ще й сама не уявляла, як розшириться засяг моїх інтимних територій. Потому час закручував такі химерні петлі — і в приватному житті, і в часопросторах обох наших країн (чи ми насправді сподіваємося на повноцінний діалог, не осягнувши катастрофу президентського літака в околицях Смоленська?), і в глобальних вимірах, що сприйняття також глобалізувалось. Аж поки — болісно й неждано — ця книжка розгорнулася по-новому втретє: після окупації Криму і збройних спроб анексувати Схід і Південь України...

«Любий пане Павле, хіба ж це не прикметно, що українське видання збіглося з річницею початку Другої світової й анексії Львова і знайшло читача на шостому році гібридної війни в моїй країні, формат якої передбачив інший видатний львів'янин Станіслав Лем? Саме впору — як воно буває з усім, що позачасове. Прикметність ця здебільшого гнітюча, тож пригадаймо, що 2019-го ми відзначаємо 95 рік від народження Богуміла Грабала, — і, як на мене, це найкращий пошанівок».

Любий читачу! Мушу залишити вас наодинці з автором — і здолати вам сю путь.

Лариса Андрієвська

Мерседес Бенц

Із листів до Грабала

Ти долаєш сю путь
доки серце твоє не затихло
Юзеф Чехович, «Елегія жалю»

Milý pane Bohušku, a tak zase život udělal mimořádnou smůlku, Любий пане Богуміле, і знову життя закрутило неймовірну петлю, бо коли я пригадую отой мій перший травневий вечір, якого я, нажаханий, тремтячи усім тілом, уперше сів за кермо маленького «фіата» панни Цівле, єдиної інструкторки у фірмі «Коррадо»: «гарантуємо водійські права за найнижчими цінами в місті», — єдиної жінки посеред кола тих самовпевнених самців, колишніх гонщиків і асів керма; отже, коли я застібав пасок безпеки й наставляв, згідно з її вказівками, дзеркало заднього виду, щоб за мить рушити маленькою вузькою вуличкою на першій швидкості та щоб зараз же, за якихось сорок метрів стати на перехресті, де лише тонка ниточка повітря, мовби невидимий повітряний коридор, вела поміж трамваями й невинним гуркотом вантажівок кудись на зворотній бік середміського пекла, отже, коли я вирушав у ту мою першу автомобільну подорож, як завжди, відчуваючи, що все це не має щонайменшого сенсу, бо приходиться запізно та заднім числом, отже, коли в самому осерді того перехрестя, між «тринадцяткою», що стрімко гальмувала та заливалася дзвоном, і великим фургоном, який лише дивом примудрився за волосину оминати маленький «фіат» панни Цівле, і при цьому жахливо дуднів низьким, страхітливо гучним сигналом, подібним до корабельної сирени; словом, щойно я втлюючись в саме осердя того перехрестя, як одразу подумав про Вас і про ті Ваші чудові, легкі, сповнені чарівливості уроки водіння мотоцикла, коли Ви з інструктором за спиною і залізнич-

ним полотном і вологим камінням бруківки поперед себе різко газували на тій своїй «Яві-250», коли літали тими празькими вулицями й перехрестями — спочатку вгору, до Градчан, а потім униз, до Влтави, і постійно, ніби Вас надихав якийсь моторизований даймоніон, Ви без упину розповідали інструкторові про ті чудесні машини давніх часів, що на них спіткало Вашого вітчима безліч прекрасних перевертань, зіткнень та аварій; отож, коли водій фургона рвучко зупинив оту свою потвору вагою в кількадесят тон і, покинувши машину серед дороги, вискочив із кабіни, і поки він біг до малесенького «фіата» панни Цівле, то погрожував нам кулаком, а якщо конкретніше, розлютившись аж до самоскалічення, гатив себе тим кулаком по голові, і коли я бачив його багрове від гніву та болю обличчя, приклеєне до скла в маленькому «фіаті» панни Цівле, і тут-таки поряд із ним іще одне, також приклеєне до скла, обличчя водія «тринадцятки», що він, так само, як шофер фургона, покинув свій транспортний засіб і пасажирів, котрих спресувало під час рвучкого гальмування, коли ж я побачив за вікнами «фіата», які панна Цівле вже завбачливо встигла підняти, оті два обличчя, з-поза яких одразу ж вигулькували наступні, бо водії інших автівок, заблокованих зупинкою трамвая й фургона, теж покинули свої машини й бігли до нас, щоби вимістити на тому маленькому «фіаті» усю свою злість за перевантажені дороги, невідремонтовані мости, підвищення цін на бензин і за все інше, що зачепило їх за такий короткий час після падіння комунізму, коли ж ті обличчя родом із полотен Босха ледве не втрамбували нас із пані інструкторкою в сидіння її маленького «фіата», який ніяк не бажав заводитись, я сказав до панни Цівле цілковито спокійним голосом: — А знаєте, коли моя бабця Марія у двадцять п'ятому році навчалася водити «сітроен», з нею трапилася подібна історія, тільки що той «сітроен» заглух на залізничному переїзді, і праворуч, тобто з боку, де

сидів пан інструктор Чажастий, уже над'їжджав із-за повороту швидкісний «Вільно–Барановичі–Львів», і пан Чажастий дуже швидко оцінив ситуацію і сказав: «Панно Маріє, або негайно вистрибуємо, або гинемо», — оце вони й вистрибнули, — провадив я далі, — а той швидкий, хоч і загальмував, сиплячи снопами іскор із-під коліс, але так чи так протаранив це прекрасне авто, й оце вони стояли біля польового переїзду: моя бабця Марія і пан інструктор Чажастий, дивлячись на великі, дедалі більші очі машиніста, який серед усієї тієї купи бляхи, нікелю, хрому, плюша, дерматину й потовченого скла усе не міг визирити розчавлену голову, відтяті ноги, водієвого кашкета чи бодай єдину пляму крові, й лише коли глянув трохи далі, то побачив, як моя бабця Марія і пан інструктор Чажастий приязно махають до нього, і то була дуже гарна сцена, — наближався я до фіналу, — бо позаду них при тій польовій дорозі стояла капличка Матері Божої Неустанної Помочі, навколо якої кружок сільських жінок і дітей саме відправляв травневу службу во славу Богородиці, отож-бо перший план із розтروщеним «сітроеном» і захеканим локомотивом плавно переходив у другий, себто у машиніста, що вхопився був за голову, а третій план позаду нього заповнювали зраділі бабця Марія і пан інструктор Чажастий, і все це — на тлі далеких хвилястих пагорбів із капличкою Матері Божої Неустанної Помочі біля підніжжя Східних Карпат. — Боже, як гарно, — панна Цівле саме обережно пересувалася над моїми колінами, а я делікатно виконував під її сідничками подібний рух, хіба що у протилежний бік. — Боже, як ви розповідаєте, — продовжувала вона, перевіряючи швидкості й запалювання, — тільки от чому моя паралельна система теж не працює, та-а-а-к, дуже цікаво, — аж от вона завела двигун і, показуючи середнім пальцем водіям, що облягли нас зусібч, отой чоловічий, непристойний, ганебний знак, повільно рушила врешті серед людського потоку, майстерно мане-

вруючи поміж скубленими тілами наших потенційних катів, яким забаглося тортурувати нас в осерді цього жахливого перехрестя, цієї першої моєї автомобільної голгофи. Отже, саме тоді, любий пане Богуміле, коли панна Цівле сказала до мене тим своїм неймовірним, трохи металевим голосом: — Боже, як ви розповідаєте, — я вже мав на кінчику язика: — Та що там я, почитайте «Вечірній урок водіння», лише там ви знайдете історії, які кожен інструктор мусить пригадувати перед сном, або перед виїздом із курсантом до міста, там є цей чудовий моторизований ліризм, єдине там, як ніде викладено платонівську ідею зв'язку межи інструктором і курсантом, яка, ба, полягає не у звичайному навчанні, не в банальному контролі, не в буденній науці, однак у розповіданні одне одному гарних історій, у тому словесному причасті, що поєднує людей без огляду на стать, політику й походження, — проте на жаль, пане Богуміле, я не сказав цього, бо мої очі вилізли з орбіт, серце затріпотіло в горлі, а язик висох, наче по трьох днях кашубського весілля, коли я лише побачив, як панна Цівле несподівано додає газу і влаштовує слалом поміж тих розлючених водіїв, як вона розсуває натовп квадратним дзьобиком «фіатика», а потім, дослівно останньої миті, перескакує вузьку гортань межи трамваєм і фургоном, що було вже повільно рушили з місця; ох, як шкода, що Ви не могли цього бачити, любий пане Богуміле, — тієї перемоги молодій дівчині в маленькому «фіаті» над натовпом верескливих водіїв і над тими двома грізними мачо: водієм «тринадцятки» й шофером фургона, які, — що й казати, — просто-таки глузд стратили, коли побачили це дефіле маленького «фіата» під своїми носами, цей азартний стрибок поміж Сциллою трамвая й Харибдою фургона, це було, пане Богуміле, й на правду дещо прекрасне, цей тріумф інтелігенції над масами, ті іронічні глуми зі сліпого й глухого подратування, цей концерт на їхніх нервах у виконанні панни

Цівле та її курсанта: «тра-ля-ля, бум-цик-цик, поцілуйте нас у дупу, дурнуваті жлоби!» — О милий Боже, — прошепотів я, — ну ви й ганяєте, я весь потовчений. — Таж ні, та чого вже там, — дзвінко сміялася вона. — Мені ніколи не стати таким асом, — глитнув я слину, — я ніколи не дорівняюся до вас, хай би там що. — Ну-ну, спокійно, — сказала вона, — я вже бачила таких, як ви, — тихе болітце, еге ж? — і вона обернула до мене погляд сірих зіниць. — Але закінчіть про ту вашу бабцю Марію, а власне кажучи, мене цікавлять отой розтрощений «сітроен» і пошкоджений локомотив, мене цікавить, чи отримав той інструктор Чажастий хоч яке відшкодування, ну ж бо ушкодження локомотива, напевно, було клопотом державної залізниці, хіба ні? — вона позирнула на мене знов, і цей погляд був іще неймовірніший, аніж її чудне прізвище. — Та власне, що ні, — відказав я, — було цілком не так, як ви думаєте, у ті часи автомобілі належали зазвичай самим клієнтам, тобто, я хотів сказати, курсантам, а інструкторів винаймали, так само, як учителів танцю або настроїників фортеп'яно; у зумовлену годину пан Чажастий під'їжджав на своєму біциклі під будинок клієнта, вивільняв холоші штанів від аграфки, а слід додати, що то була срібна пам'ятна аграфка з діамантиком, яку пан Чажастий негайно застромляв у свій англійський крават, тоді поправляв кашкета, часом іще манжет сорочки й рушав до відповідної кам'яниці або садової хвіртки, справджуючи на годиннику, чи має він іще яку часинку, а чи ні, і якщо мав, то йшов поволеньки, бо в ту добу було дуже прикро спізнитись, але ще гірше прийти завчасно, як казали у Львові, ну так-от, повертаючись до суті справи, той «сітроен», люба пані, належав моїй бабці Марії, вона отримала його у презент від дідуся Кароля, який тоді ще був її нареченим і закінчував студії другого ступеня в Берліні, а що бабця забула застрахувати авто, то пан Чажастий дуже нервував на тому переїзді — ану ж бо як панна Марія

Кінець безкоштовного
уривку. Щоби читати
далі, придбайте, будь
ласка, повну версію
книги.